

חכמה מאין

בטאון החברה היונגיאנית
הישראלית החדשה

אביב 2013 מס' 8

יחסי העברה והמרחב הטיפולי

של מי הצל הזה לעזאזל? - הצל בטמנוס הטיפולי:
לאה אבשלום

אפתח בציטוט מדברי שופנהאואר, שנלקח מספרו של ארווין יאלום "הריפוי של שופנהאואר" [1]

"שומה עלינו לנהוג בסלחנות כלפי כל שיגעון אנושי, כל חיסרון וכל חטא ולזכור כי מה שמונח לפנינו אינו אלא חסרונותינו, שיגעונותינו וחטאינו שלנו".

מטופל הנכנס לקליניקה עם בקבוק של שתיה ריק ועטיפה של כריך, וזורק אותם לסל האשפה הקטן המיועד למחטות נייר (טישו) וממלא אותו באחת... מטופלת אשר בסוף השעה הטיפולית, שמה רגלה על הכורסא כדי לקשור את שרוך נעלה, כורסא שזה עתה רופדה מחדש בריפוד בהיר...

מטופל שעומד על כך שהמטפלת תוריד את מחיר השעה הטיפולית, כי קנה דירה ולקח משכנתא והוריו אינם יכולים לעזור לו, ודורש שהמטפלת תשלם חלק מהמשכנתא... ולא עוזר כל פירוש סימבולי של בקשתו.

מטופל שבאמצע השעה הטיפולית הולך לשירותים, שהם קרובים מאוד לחדר הטיפול, ועושה את צרכיו כאשר ריח עז של צואה ממלא את החדר...

מטופלת אשר מספרת משהו בבכי קשה, ומשתמשת לכל דמעה בטישו נפרד שמוציאה מהקופסה וגומרת במהלך כמה דקות את הקופסה כולה (שהיתה מלאה)...

ועוד ועוד דוגמאות שאפשר להביא מהקליניקה שלנו. דוגמאות אלו הבאתי מתוך העבודה הקלינית רבת השנים שלי עצמי. אלו התנהגויות שמעלות שאלות לא פשוטות של איך להתייחס אליהן, איך לפרש ומתי – כדי לקדם את התהליך הטיפולי. איך לעבוד על התנגדות, כעס, תוקפנות, פסיכופתיה, ובשפתנו על הצל כפי שמתגלה בטמנוס הטיפולי. שכן הסיטואציה הטיפולית עצמה, מזמינה צד צילי של אינטימיות בין שני אנשים, שלא לדבר על האספקט של העברה והעברה נגדית.

ובאשר לפסיכופתיה, היה זה הילמן [2, עמ' 20] שכתב שיש לה מקום פרמננטי בנפשנו שאין לשנותו, ניתן רק להיות בקשר עמו.

בימים שעלה בדעתי לכתוב על הצל במרחב הטיפולי, ועלו כל הדוגמאות מהקליניקה שסיפרתי עליהן, על התנהגויות של מטופלים שלא תמיד ידעתי איך להגיב אליהן, אמרתי לעצמי – זו לא חוכמה גדולה לראות את הצד הצילי, ואפילו הפסיכופתיה של המטופלים. איפה הצל שלך?

באותו לילה חלמתי את החלום הבא:

"מטופל שלי (שהוא פרופסור במכון מחקר בארץ, אשר התאהב באסיסטנטית צעירה ומבריקה שלו באופן נואש ועד כלות, ונכנס לדכאון עם מחשבות אובדניות כאשר דחתה אותו ועזבה את המכון. הוא עצמו נשוי עם ילדים וצעיר ממני ב-10 שנים בקירוב) בא אלי לשעה טיפולית, והוא למעשה המאהב שלי. בחלום. מאד קשה לנו להגיע למעשה האהבה, כי צריך להסתיר זאת. מגיעים בצורה כלשהי למיטה, ומעשה האהבה כה מתוק ואסור. כאשר אני קמה מהמיטה, אני מגלה שאני בבית הורי (הורים שאינם בין החיים מזה זמן רב), שהוא בית גדול ומרווח. אני הולכת למטבח, ורואה על החרסינה שמעל לשיש שיירה של נמלים שחורות, לוקחת מרסס ומשמידה אותם. חושבת שיש לנקות את הנמלים המתות, ואף מתחילה לנקות, כאשר מופיעה מישהי שמתברר שהיא העוזרת, ואני אומרת לה לנקות את המטבח. היא מראה לי את בית ההורים החדש, שיש בו הרבה חדרים, וגם לה עצמה יש חדר משלה. מראה לי עוד חדרים, ואני מאוד מתפלאה (להורי היתה דירה קטנה ולא היתה להם עוזרת מעולם), ומתפעלת מהדירה הגדולה". סוף חלום.

רוצה לומר שבמודעות איני מרגישה כל משיכה ארוטית למטופל זה, וחלום זה הפתיע אותי מאוד. חשבתי על בית הורי כמיצג את מקור המשאלות האינצסטואוזיות מצד אחד ואת המצפון ומקור האיסורים מצד שני. הדירה הגדולה שלהם? או לי שיש להם הרבה יותר כוח והשפעה עדין בלא מודע, הרבה יותר ממה שחשבתי. העוזרת? האם היא סוג של מתווכת שמיצגת את העצמי? שכן, כפי שאנו יודעים מיונג, מאחורי הצל יכול להסתתר העצמי. בודאי שאפשר לחשוב על פירושים רבים ושונים לחלום זה שלי, אך אין זה מענייננו היום. מה שהיה לי ברור לגמרי הוא שהנמלים השחורות מיצגות צד צילי שלי.

חלום זה הוביל אותי לצד הצילי של המטפל בטמנוס הטיפולי, וביחוד לקאונטרטרנספרנס ארוטי שיכול להיות מנוצל לרעה.

מכאן המרחק לא היה רב לצל של יונג עצמו כפי שהתגלה בקשר עם סבינה שפילריין, שגם הוא התאהב עמוקות במטופלת מבריקה שלו, כמו הפרופסור מהחלום שלי באסיסטנטית המבריקה שלו. ואם תשאלו מה כבר אפשר לחדש בפרשה זו, אני מקווה שתראו שאפשר...

אך לפני שנכנס לפרשה זו בצורה יותר מפורטת, עם דגש על נושא ההרצאה שלי היום – הצל במרחב הטיפולי, אני רוצה לומר שאחרי קריאה דקדקנית של המקורות,

אני רואה בפרשה זו קודם לכל סיפור אהבה מרגש, טרגי מהרבה בחינות, של שני ניגודים – יונג הרופא הצעיר האמביציוזי, השוויצרי הבורגני והנוצרי כמובן, לבין סבינה הנערה הרוסיה, היהודיה, עם נפש סוערת כאילו היתה דמות מאחד הרומנים של דוסטויבסקי. רק שיונג היה המטפל שלה!

המקורות המהימנים שמהם ניתן ללמוד על הפרשה והרצאתי זו מבוססת עליהם הם: ראשית, המכתבים של פרויד ויונג שהתפרסמו [3]. שנית, ספרו הנודע של האנליטיקאי האיטלקי אלדו קארונטו – "סמטריה סודית" סבינה שפילריין בין יונג לפרויד [4], ספר שבו נחשפה ברבים כל הפרשה שכולל יומנים ומכתבים. שלישית, ה- Journal of Analytical Psychology הוציא מהדורה מיוחדת בשנת 2001 [5] שהוקדשה כולה לסיפור של סבינה שפילריין.

אקדים ואומר שאני יכולה להביא רק מעט משפע החומר במקורות, בעיקר אנסה להתרכז במודעות של יונג לצל שלו כפי שפגש בקשר עם סבינה. במכתבים וביומנים אישיים אנו פוגשים את האדם כמות שהוא על צלו. אנסה גם להביא את החומר לא מההיבט הרכילותי והסנסציוני, אם כי זה לא קל. כמו כן, הקטעים שאצטט מהמכתבים הם בתרגום חופשי שלי.

ובכן, כמה מילים על סבינה שפילריין. היא נולדה ברוסטוב על הדון ברוסיה ב-1885 (צעירה מיונג ב-10 שנים), בת בכורה למשפחה יהודית אמידה. היא הגיעה לאשפוז כפוי בבי"ח הפסיכיאטרי ברגהולצלי בציריך באוגוסט 1904 בהיותה בת 19, עקב מה שאובחן בזמנו ע"י יונג כפסיכומהיסטריה.

יונג עבד בבית"ח כרופא צעיר, בן 29, והחל לטפל בה בשיטה של פרויד, זאת הרבה לפני שהיה בקשר עם פרויד ואת שיטתו למד רק מקריאת ספריו. סבינה היתה כנראה המטופלת הראשונה שיונג טיפל בה בפסיכואנליזה, באופן אינטנסיבי יום יומי עד שחרורה ביוני 1905 (תשעה וחצי חודשים) במצב טוב, כשהיא "נרפאה", עד כדי כך שיכולה היתה להתחיל את למודי הרפואה שלה באוניברסיטת ציריך באביב 1905. אחרי שחרורה מבית"ח יונג המשיך לטפל בה כפצינטיסט חוץ עוד כ-4 שנים.

כבר ב-1905 כותב יונג מכתב הפניה לפרויד, לפי בקשת האם, שבו מביע מוכנות להעביר את סבינה למטפל אחר, שכן "לרוע המזל, במהלך הטיפול הפצינטיסטי התאהבה בי" הוא כותב [5, עמ' 69]. באותו מכתב הוא מתאר את מהלך המחלה של סבינה וכיצד עבד עמה בשיטתו של פרויד בצורה מקצועית, אך גם עם שיפוט אישי, לגמרי לא מקצועי, כאשר הוא כותב "יש באופיה קשיחות לב וחוסר הגיון והיא חסרת כל תחושה לגבי התנהגות של דרך ארץ או הגינות, אך חלק גדול מזה יש ליחס למוזרויות שבאופי הרוסי" [5, עמ' 69]. המכתב הזה לא הגיע מעולם לידי של פרויד.

יונג לא רק שלא העביר אותה למטפל אחר, אלא המשיך לטפל בה עוד כמה שנים, שבמהלכם נכנס לקשר אינטימי עמה. לפרויד סבינה הגיעה שנים לאחר מכן, לא כפצינטיסטית אלא כפסיכיאטרית להכשרה פסיכואנליטית, למגינת לבו של יונג, שראה בכך מן הבגידה בו.

בקריאה ביומנים של סבינה, פוגשים באהבתה העמוקה ליונג, שקוראת לו בכל השנים "חברי" ("my friend"), ההתלבטות עם רגשי אשם שגורמת לה עובדת היותו נשוי עם ילדים. היא כותבת לו במכתב "לגזול מהילדים את אביהם?... לא עולה בדעתי לרצות בך כבעל ולגנוב אותך ממשפחתך" [4, עמ' 45]

עולה הצורך האדיר שלה להיות יחודית ומיוחדת עבורו, היסורים והסבל שגורמות לה השמועות על נשים אחרות בחייו, חוסר הקונסיסטנטיות שלו ביחס אליה – לעתים

קרוב, אוהב, משתפה ביומן האישי שלו, ולעתים קר ומנוכר. הגעגוע העמוק שלה לילד ממנו, ילד ששמו יהיה זיגפריד כמיצג את האהבה של שניהם לואגנר וכמסמל האיחוד בין היהודיה והנוצרי.

קשר האהבה אליו כגבר הראשון שאהבה וידעה, שליחסים האינטימיים עמו קוראת ביומניה "שירה" ("poetry"). אך יש גם קטעים של כעס, עם פקפוק ושפוט באשר למוסריות של יונג בהתנהגותו כלפיה וכלפי משפחתה.

אין ספק שיונג נתפס לאהבתה מלאת הלהט והתשוקה של סבינה. במכתביו אליה בשנים הראשונות, בולטת החיבה העמוקה, הפמילריות והקרבה, כאשר פונה אליה כ- "my dear", הרבה מהם כדי לקבוע עמה מפגשים. במכתב מרגש מ- 1908 בהיותו בן 33 הוא כותב: "אני מתחרט על כל כך הרבה. מתחרט על חולשתי והקללה של הגורל שמאימת עלי. אני פוחד על עבודתי, על משימת חיי... אני שצריך להיות מגדל של כוח להרבה אנשים חלשים, החלש מכולם... האם תסלחי לי על מי שאני? שפגעת בך בהיותי כזה השוכח את ההתחביונות שלי כלפיך כרופא? האם תביני שאני אחד מבני האדם החלשים ביותר והבלתי יציבים? והאם לעולם לא תנקמי בי על כך... אינני יכול לחיות ללא חדוות האהבה, אהבה סוערת, משתנה תדיר... כאשר אהבה כלפי אשה מתעוררת בי, הדבר הראשון שהנני חש זה חרטה, רחמים על האשה המסכנה שחולמת על נאמנות נצחית ודברים בלתי אפשריים אחרים ואשר נידונה להתפכחות מכאיבה מחלומותיה אלו... תני לי חזרה משהו מהאהבה הסבלנות וחוסר האנוכיות שיכולתי לתת לך בזמן מחלתך. עתה אני חולה..." [5, עמ' 177]

קשר המכתבים בין יונג וסבינה נמשך עוד שנים רבות, כאשר הוא הופך לקשר יותר ויותר פורמלי (עתה הוא פונה אליה "dear doctor"), על סוגיות תיאורטיות ולא אישיות, כאשר מצד יונג ניכרת הערכה עמוקה ליכולותיה האינטלקטואליות היוצאות דופן של סבינה, ומצד שני וכחנות וציניות על היותה פסיכואנליטיקאית.

ואמנם סבינה לאחר גמר לימודיה לרפואה ב- 1911 עברה לוינה והצטרפה לקבוצה של פרויד שנפגשה כל יום רביעי, שם אחרי הכשרה קצרה התקבלה כפסיכואנליטיקאית מן המניין. ב- 1912 כתבה את מאמרה המפורסם על יצר ההרסנות והמוות, שהשפיע תאורטית על פרויד ומושג יצר המוות שלו, ועל יונג ומושג הצל שלו. נראה שהיתה מחוברת לתכנים של צל, הן פרסונלי והן ארכיטיפלי, לפני שני החלוצים הגדולים – פרויד ויונג, ואף עוררה את הצל בשניהם, כפי שנראה בהמשך.

סבינה שפילריין כתבה עוד מאמרים רבים שהתפרסמו, והיתה בין הנשים החלוצות של הפסיכואנליזה. לאחר שעברה לגור בכמה ערים בגרמניה ובשווייץ, ואף התחתנה וילדה בת, חזרה ב- 1923 לרוסיה, לעיר הולדתה (אגב, היא היתה האנליטיקאית של ג'אן פיאזה). המשיכה להיות פעילה מבחינה מקצועית, בעיקר עם ילדים. ב- 1941 כאשר נכנסו הנאצים לעירה שלה, נרצחה יחד עם יהודים רבים בבית הכנסת המקומי.

נחזור לספור של יונג וסבינה. ב- 1909 פורץ הסקנדל סביב הפרשה, לאחר שאמה של סבינה מקבלת מכתב אנונימי על הרומן בין בתה למטפל שלה – יונג (כנראה מאשתו של יונג), אזי יונג בורח מהקשר עמה (שלא כמו המטופל שלי מהחלום שהיה מוכן לוותר על המשרה שלו במכון וגם על משפחתו, למען אהבתו לאסיסטנטית), וכותב לאם שהקשר לו עם בתה עבר לקשר של חברות, מכיון שלא קיבל כסף על שעות הטיפול. וכך הוא כותב: "... אם את רוצה שאדבוק בתפקידי כרופא, עליך לשלם לי תשלום הולם על הטרחה שלי, בדרך זו תהיי לגמרי בטוחה שאכבד את תפקידי כרופא בכל הנסיבות. מצד שני, כחבר של בתך יש להשאיר את הדברים לידי הגורל..."

התעריף שלי הוא 10 פרנק לשעת טיפול... [4, עמ' 94]. על כך סבינה כותבת לפרויד שהוריה אמנם לא שלמו מכיון שחשבו שאין הוא יכול לטפל באופן פרטי בהיותו בתפקיד בביה"ח, אך שלחו לו בתמורה מתנות [4, עמ' 95].

אנו יודעים שסביב כסף יכולות לעלות בעיות של צל לא פחות מאשר סביב מיניות, ואולי אף אספקט זה של הצל מביש יותר. האם אתם זוכרים את ספורו של המטפל מרשל סטריידר אשר התפתה להשקיע סכום גדול מכספו בעסק של מטופל שלו, מטופל אשר התברר כנוכל שברח אם הכסף? כן, זו דוגמא פיקטיבית מהרומן של ארווין יאלום "על הספה" [6]. היכן ניתן למצוא דוגמא מציאותית? איזה מטפל יעז לגלות אספקט צילי שלו הנוגע לכסף?

שניהם, הן יונג והן סבינה, פונים במכתבים לפרויד בבקשה של יעוץ ותיווך. יונג כותב לראשונה לפרויד במרץ 1909 [3], כאשר הוא מטיל את עיקר האשמה על המטופלת סבינה. מספר כיצד טיפל בה במסירות וכיצד הקימה סקנדל, לאחר שלא הסכים לתת לה את הילד שכה רצתה. הוא כותב: "... אתה יודע איך זה, השטן יכול להשתמש אף בדברים הטובים ביותר ליצור לכלוך (filth)... בינתיים למדתי כמות בלתי מבוטלת של חוכמת נישואין, שכן עד כה לא היתה לי ידיעה מספקת על המרכיבים הפוליגמיים של עצמי על אף אנליזה עצמית" [3, עמ' 139]. במכתב מיוני 1909 הוא כותב: "... היא כמובן תכננה באופן סיסטמתי את הפתוי שלי... עתה היא מחפשת נקמה" [3, עמ' 150], ומבקש מפרויד לתווך בינו לבינה. מי בדרך כלל פוחד מנקמה, אם לא האדם שמודע שעשה מעשה שלא יעשה? ואמנם יונג, לאחר שהבין שלא סבינה היא זו שהפיצה את השמועה על הרומן שלהם, מוכן להכיר בחלקו בפרשה.

הוא כותב לפרויד "... תפוס באשליה שלי שאני הייתי הקורבן של הפיתויים המיניים של הפצינטיט שלי כתבתי לאמה (המכתב שהזכרתי)... פעולתי היתה מעשה של נוכלות (knavery) שאני באי רצון מתוודה בפניך כאבי... אני מבקש את סליחתך פעמים רבות, מכיון שהיתה זו טיפשותי שהכניסה אותי לסבך הזה..." [3, עמ' 155]. האם ניתן לומר שיונג היה מודע לכך שפגש את הצל של עצמו בסיפור הזה עם סבינה? האם הבין שהשטן שעליו מדבר במכתביו לפרויד הוא הצל הזה שלו? במידה מסוימת. האם לקח אחריות? לדעתי עשה זאת באופן חלקי ע"י שני דברים: האחד, בכך שהמשיך בקשר הידידות עם סבינה עוד שנים לאחר סיום הרומן ביניהם, מה שהיה בשבילה מאוד משמעותי. ושנים, תהליך האינדיבידואציה שעשה הוא עצמו, שאפשר לו לאחר כמעט 40 שנה לכתוב את אחד מהכתבים המרשימים והבוגרים שלו – "הפסיכולוגיה של הטרנספרנס" [7]. על כך ארחיב בהמשך.

ברונו בטלהיים [4] בהקדמה לספרו של קארולטנוטו רואה את ההתנהגות של יונג כחסרת יושר ושערוריתית. יחד עם זאת, הוא סבור שבאמצעות הקשר עם סבינה פגש יונג את האנימה שלו והצל של עצמו, מה שעזר לו לפתח את שני המושגים האלו שהפכו למרכזיים בתאוריה שלו. כמו כן, אל לנו לשכוח שהוא הצליח לרפאה.

ואיך פרויד הגיב למכתבים של יונג ושל סבינה בפרשת הקשר ביניהם? ובכן, בהתחלה הוא עומד לצד יונג, ידידו והקולגה שלו. הוא מודיע ליונג במכתב מיוני 1909 שכתב לסבינה שכל מה שקרה זה באחריותה, ולסבינה הוא מציע שמוטב שתדחיק את רגשותיה ותמחק אותם בלי התערבות של אדם שלישי מבחוץ [4, עמ' 114]. אך לאחר הסכסוך שלו עם יונג וניתוק הקשר עמו ב-1913, הוא כותב לה: "יחסי האישיים עם הגבור הגרמני שלך בהחלט הדרדרו. התנהגותו היתה יותר מדי רעה. מאז שקבלתי את מכתבך הראשון, דעתי עליו השתנתה בהרבה" [4, עמ' 118]. הוא מאיץ בה

להפרד מיונג רגשית, ובמכתב אחר באותה שנה הוא כותב לה: "אנו הננו ונשאר יהודים. האחרים רק ינצלו אותנו ולעולם לא יבינו או יעריכו אותנו" [4, עמ' 121]. ניתן לומר שאף הצל של פרויד התעורר בתגובה לסיפור סבינה, בהגיבו כל פעם בהתאם לאינטרס האישי של עצמו ולא בהתאם לאתיקה של טיפול.

בנסיון להבין את התנהגותו הבלתי אתית של יונג בפרשה זו, אומר קארופטנוטו שיש לקחת בחשבון את גילו הצעיר (כזכור, כשהחל לטפל בסבינה בברגהולצלי היה יונג בן 129!), חוסר הנסיון שלו, היותו בעצמו במצב רגשי שביר באותה תקופה, ומעל לכל שהוא עצמו לא עבר אנליזה ובודאי לא קיבל הדרכה על הטיפול בסבינה. אין אנו יודעים כמה היה ידוע ליונג באותו זמן על תופעת הטרנספרנס. לדעת קארופטנוטו שניהם, סבינה ויונג, נכנסו למצב של טרנספרנס וקאוונטרטרנספרנס פסיכוטי, ובכך הוא מתכוון שאיבדו את המימד הסימבולי של הסיטואציה הטיפולית. אנו יודעים שיש מטופלים שעוצמת הטרנספרנס שלהם "מדביקה" את המטפל, מטלטלת אותו עמוקות ומשנה את גורלו.

ואם אנו מדברים על המימד הסימבולי של הטרנספרנס והקאוונטרטרנספרנס – מי יותר מיונג עצמו, לאחר כ- 40 שנה מהסיפור עם סבינה, כשהוא כבר מטפל מבוגר ומנוסה, מביא את המימד הסמבולי של הטיפול הנפשי לצורתו המפותחת ביותר בחיבור הגדול שלו על הפסיכולוגיה של הטרנספרנס? אנו רואים פה תהליך של "סובלימציה" במושגים פסיכואנליטיים, או "תהליך אינדיבידואציה" במושגים אנליטיים, יוצא מן הכלל שיונג עצמו עבר.

זהו מעשה מדהים, ויכול להראות מוזר ביותר, לקחת סריה של תמונות על אופוס אלכימי (הרוזריום) ולישמו באופן סימבולי לאופוס הפסיכותרפי (אפילו שלנו, כמטפלים יונגיאניים, יכול להראות טבעי), תמונות שבחלקן מאוד ארוטיות אם לא פורנוגרפיות. זה מה שיונג עשה בספרו "הפסיכולוגיה של הטרנספרנס". להזכירכם, בתמונה השלישית המלך והמלכה עומדים אחד מול השני ערומים, כפי שהם באמת ללא פרסונה כאשר נחשף גם הצד של הצל, ובתמונה הרביעית נכנסים שניהם ערומים לאמבט משותף – מה שמבטא את מידת האינטימיות הרבה הנוצרת בין המטפל והמטופלת שמסומלים כאן ע"י המלך והמלכה. בפרק על הקונויקציו מופיעות שתי תמונות מאוד ארוטיות – האחת של המלך והמלכה באקט של הזדווגות, והשניה של שניהם באותו אקט, הפעם עם כנפיים. הכנפיים בתמונה השניה מיצגות בצורה סימבולית את הפיכתם של שני הפרטנרים לישויות רוחניות. שכן, "האיחוד ברמה הביולוגית הוא סימבול לאיחוד הניגודים ברמה הגבוהה ביותר" [7, par. 460] כותב יונג הבוגר. כאן יכול יונג להתייחס לאלמנט הארוטי בקשר הטיפולי כשאיפה של המטפל והמטופל לאיחוד הניגודים (בין האגו לאנימה ולאנימוס, בין האגו לצל), איחוד שמבטא את הדחף האנושי להגיע לשלמות.

ובאשר לצל, האם שמתם לב איזה מקום נכבד תופס הדיון על הצל בספרו זה של יונג? לא במקרה. הצל שהוא חלק אינטגרלי של עבודת האלכימאי, כמו גם של הפסיכותרפיסט, ובשפתו של יונג "... הצל השחור שכל אחד נושא בתוכו, האספקט הנחות ועל כן המוסתר באישיות, החולשה שהולכת עם כל עוצמה, הלילה שמגיע אחרי כל יום, הרוע בכל דבר טוב" [7, par. 420]

תוכניתו המקורית היתה להביא בהרצאה זו גם אספקטים ציליים אחרים מזה הארוטי, שיכולים להתעורר במרחב הטיפולי.

כמו למשך הצל כצד המוזנח, הנחות והמודחק של המטפל. הרולד סירלס [8] באסופה של מאמרים משנות ה-50 של המאה הקודמת על סכיזופרניה, מספר באומץ לב נדיר על התאהבות שלו במטופל סכיזוכפרן הומוסקסואל מאד ירוד ומוזנח, ומנתח זאת במונחים של אהבה אדיפלית. מנקודת ראות יונגיאנית, אנו יכולים לראות בדוגמא זו נסיון של נפשו של המטפל להתחבר לצד המוזנח של עצמו, ואולי אף ההומוסקסואלי.

אדולף גוגנבויל-קרייג בספרו הנודע "כוח במקצועות הטיפולים" [9] כותב שבאופן עקרוני, כפי שאנו יודעים מהתאוריה של יונג, ככל שאנו המטפלים מנסים לשמור על עמדה מוארת ומודעת, יש קונסטלציה בלא מודע של ההיפך – של הצל. ביחוד הצל של המטפל כשרלטן ונביא שקר, כתגובה להשלכות המטופל של דמות גואל וקוסם על המטפל, שיפתור לו את כל בעיותיו בחיים, והזדהות המטפל עם השלכות אלו.

מוריי שטיין במאמרו "כוח, שמאניזם ומאיוטיקס בקאונטרטרנספרנס" [10], כותב על האפשרות של קונסטלציה צילית של כוח אצל המטפל. לעתים קרובות, הוא כותב, דוקא אצל מטפלים שעובדים באופן מודע ב"מודל של ארוס". לא מפתיע, שכן הכוח והאהבה הם ניגודים קומפלמנטריים. אך אם מצביעים ל"אנליסט ארוס" על עמדה של כוח שהוא נוקט, הוא יכול להיות לגמרי מופתע ודפנסיבי. מי לא מכיר דפוס זה מעצמו או מקולגות במקצוע שלנו? ולא רק בהקשר של כוח כצד צילי.

שני האנליטיקאים היונגיאניים שהזכרתי גוגנבויל-קרייג ומוריי שטיין, מדגישים את השפעת הגומלין בין הצל של המטופל וזה של המטפל, וכיצד הם מעוררים אחד את השני. הצורך להביא למודעות בטיפול את "המשחק" בין שני הקומפלקסים של הצל, כאשר כל אחד לוקח אחריות על הצל של עצמו.

הבאתי את האספקטים השונים האלו של הצל בקיצור נמרץ, מפאת קוצר הזמן שניתן להרצאה. אך מודה שנשביתי בסיפור של יונג וסבינה, לאחר החלום שלי שספרתי בתחילת ההרצאה, והקריאה ביומנים ובמכתבים של השנים, ועל כן הקדשתי הרבה מהרצאתי לסיפור זה. אני מסכימה עם גוגנבויל-קרייג שכותב בספרו שהזכרתי: "פסיכותרפיה היא בניתוח האחרון פעילות ארוטית" [9, עמ' 66]

שתי הערות לסיום:

האחת – המושג היונגיאני של צל הוא רחב הרבה יותר ומעמיק, לדעתי, מכל מושג אחר על האלמנטים השליליים שמתעוררים במרחב הטיפולי, כמו התנגדות, תוקפנות, אינצסט, פסיכופתיה וכדומה. ויותר מזה, בהיותו ארכיטיפלי הוא מבטא את ההכרח האינהרנטי בטבע האנושי להתעוררותו. במודעות אליו ובאינטגרציה שלו הוא מהווה הזדמנות לחיבור לחלקים מודחקים של העצמי, ובכך להגיע להרחבה וליתר שלמות של האישי, הן של המטופל והן של המטפל.

השניה – התחלתי את הרצאתי זו עם הצד הצילי, הפסיכופתיה של המטופלים, ומצאתי עצמי מדברת כל ההרצאה על הצד הזה של המטפלים. זה בודאי לא במקרה. בשם ההרצאה "של מי הצל הזה לעזאזל", טמון קשר הגומלין בין הצל של המטופל וזה של המטפל, עד כי לעתים קשה באמת לדעת של מי הצל. התשובה שניתנה בהרצאה זו היא שהצל במרחב הטיפולי שעלינו להאיר עליו בזרקור הוא של המטפל, שכן האחריות על שמירת המרחב הזה כטמנוס מרפא מוטלת על המטפל! המילה "לעזאזל" באה להצביע על האמוציות העזות שקומפלקס הצל יכול לעורר, כידוע לנו.

ובאשר לכך שדברתי כה רבות על הצל של יונג, כפי שהתגלה בפרשת סבינה שפילריין, אביא לסיום את המשפט עמו קארונטו מסיים את ספרו: "באשר לנו, אשר

פתחנו לרווחה דלתות סודיות, לא נותר דבר אלא לחיות עם יותר צניעות" [4, עמ' 214]

ביבליוגרפיה

- [1] יאלום ארווין, הרפוי של שופנהאואר. עמ' 329. כנרת הוצאה לאור, 2005
- [2] Hillman James, Loose Ends. Spring Publications, 1975
- [3] Freud / Jung, The Freud / Jung Letters. Penguin Books, 1974
- [4] Carotenuto Aldo, A Secret Symmetry. Pantheon Books, New York, 1982
- [5] The Journal of Analytical Psychology. Vol. 46, No.1 January 2001
- [6] יאלום ארווין, על הספה. עם עובד, 1997
- [7] Jung C.G., The Psychology of the Transference. In vol. 16, Bollingen Foundation, 1954
- [8] Searles Harold, Collected Papers on Schizophrenia. International Universities Press, 1965
- [9] Guggenbühl – Craig Adolf, Power in the Helping Professions. Spring Publications, 1971
- [10] Stein Murray, Power, Shamanism, and Maieutics in the Contertransference. Chiron Publication, 1984